

ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา

A Critical Study of Buddhist Ethics as Presented
in the Milinda Panha

พระมหาชาณชัย ธมฺมเมธี ก่องจัน

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์

วิโรจน์ วิชัย

Phramaha Chanchai Dhammamedhi Kongjan

Phisit Kotsupho

Virot Vichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail: Chanchai_poppop22@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการงานวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักการพุทธจริยศาสตร์ 2) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์มิลินทปัญหา 3) เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา ผลการศึกษาพบว่า

หลักพุทธจริยศาสตร์ คือ คำสอนของพระพุทธศาสนา ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และกฎเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าสิ่งใดถูก - ผิด พุทธจริยศาสตร์มี 3 ระดับ คือ ระดับต้น ได้แก่ ศีล 5 ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 และระดับสูงได้แก่ มรรคมีองค์ 8 เกณฑ์วินิจฉัยความดี - ชั่วตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ใช้เกณฑ์การตัดสินดังนี้ 1) จากมูลเหตุของการกระทำ 2) จากผลของการกระทำ 3) ใช้มนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป้าหมายของพุทธจริยศาสตร์ คือความสุขในชีวิต ทั้งในระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ คือ ปรมัตถสุข

มิลินทปัญหาเป็นคัมภีร์เก่าแก่และสำคัญคัมภีร์หนึ่งในพระพุทธศาสนา ไม่ปรากฏนามผู้รจนา เชื่อกันว่ารจนาขึ้นในราวพุทธศักราช 500 ปรากฏตามมรฎุติลปกาสินีฎีกาแห่งมิลินทปัญหา เนื้อหาสำคัญของมิลินทปัญหาเป็นเรื่องการตอบปัญหาหลาย

ความสงสัยในข้อธรรมต่าง ๆ ของพระนาคเสน ต่อพระเจ้ามิลินท์

วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา ผู้วิจัยได้พบพุทธจริยศาสตร์ 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะแบบเดิม หลักของความเป็นจริงตามธรรมชาติ ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา 2) ลักษณะแบบร่วมสมัย โดยสามารถใช้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเพื่ออธิบายประเด็นปัญหาของสังคมยุคปัจจุบันได้

คำสำคัญ : พุทธจริยศาสตร์, มิลินทปัญหา

Abstract

The thesis titled "A Critical Study of Buddhist Ethics as Presented in the Milinda Pañhā Scripture" aims: 1) to study the principles of Buddhist ethics, 2) to examine the historical background and essential content of the Milinda Pañhā scripture and 3) to analyze the Buddhist ethics found in the Milinda Pañhā scripture. The research's findings were founded as follows:

The principles of Buddhist ethics entail the moral teachings of the Buddhism concerning the pursuit of the highest good in human life and the criteria for judging human conduct being as right or wrong, good or bad. Buddhist ethics are divided into three levels namely: the elementary level, consisting of the Five Precepts; the intermediate level, consisting of the Ten Virtues of Merit Making; and the advanced level, consisting of the Eightfold Path. The criteria for determining goodness or badness, according to the Buddhist perspectives are as follows: 1) on the motive of the action, 2) on the consequence of the action, 3) on the introspection. The goal of Buddhist ethics is the happiness in life, both on the mundane or supra-mundane levels which is the ultimate happiness.

The Milinda Pañhā, an ancient and significant scripture in Buddhism, does not reveal its author's name. Having believed that it has been composed around the 500 B.E. It also appeared in Madhurasapakasinitika. The main contents of the Milinda Pañhā revolved around resolving various doubts in

different doctrines by the Elder Naga Sena towards the King Milinda.

On analyzing Buddhist ethics as presented in the Milinda Pañhā, researchers have identified two characteristics namely : 1) Traditional Characteristics: These are the fundamental principles of natural truth according to the teachings of Buddhism. 2) Contemporary Characteristics: These can apply Buddhist teachings to explain current societal issues.

Keywords : Buddhist Ethics, Milinda Panha

บทนำ

คัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนา แต่งขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 5 เพื่อชี้แจงข้อธรรมและหลักธรรมต่างๆ ให้ชัดเจน แจ่มแจ้งโดยอาศัยเรื่องราวในอดีตที่พระนาคเสนแก้ปัญหารัศมีของพระเจ้ามิลินท์ แม้จะแต่งขึ้นหลังพุทธกาล แต่ก็เป็นที่ยอมรับและยกย่องกันทั่วไปว่า "มิลินทปัญหา" อธิบายพระธรรมวินัยได้อย่างลึกซึ้ง กระจ่างชัดเป็นการวินิจฉัย และ นำเสนอพระธรรมวินัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจสภาพธรรม โดยการอุปมา (วิชขุ เวชชาชีวะ, 2543 : 1) เช่น พระเจ้ามิลินท์ถามพระนาคเสนว่า มหาชนคนทั้งหลายกระทำกุศลและอกุศล ผลกรรมนั้นไปอยู่ที่ไหน พระนาคเสนวิสขานว่า ผลกรรมนั้นก็ตามตัวผู้นั้นไป ดุจเงาตามตน จะได้อยู่ที่ไหนหามิได้ อุปมาเหมือนต้นไม้ที่ยังมิได้ผลิดอกออกผล เราก็ไม่สามารถรู้ว่า ผลของต้นไม้ไปอยู่ที่ไหน ต่อเมื่อผลิดอกออกผลแล้วถึงรู้ว่า ผลลูกนี้อยู่ที่กิ่งนี้ ผลลูกนี้อยู่ที่กิ่งโน้น ฉะนั้น

มิลินทปัญหาแต่งโดยพระปิฎกจุฬายเถระ มีที่มาเป็นภาษาสันสกฤต ฉบับเดิมสูญหายไป เหลือแต่ต้นฉบับภาษาบาลี ที่พระเถระชาวสิงหลได้ถ่ายทอดไปไว้ในประเทศศรีลังกา มิลินทปัญหาเนื้อหาวาดด้วยการโต้ตอบปัญหาข้อธรรมต่างๆ ตั้งแต่เรื่องธรรมพื้นฐานไปจนถึงธรรมลึกซึ้ง คือ พระนิพพาน ระหว่างพระนาคเสนกับพระเจ้ามิลินท์ จึงนับได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ให้ความรู้ความเข้าใจด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี คัมภีร์มิลินทปัญหามีคุณค่าทั้งในด้านเนื้อหาสาระที่สอดคล้องตามบาลีพระไตรปิฎกและในด้านอรรถรสแห่งวรรณคดีบาลี เป็นคัมภีร์พุทธปรัชญาที่มีลีลาการดำเนินเรื่องที่ชวนติดตาม ลักษณะเด่นของคัมภีร์ คือ การใช้อุปมาอุปไมย ปัญหาที่ไม่ชัดเจนก็ทำให้ชัดเจน สิ่งที่เป็นนามธรรมก็สามารถนำมาเปรียบเทียบกับเห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน (พระมหาวิสิษฐ์ ปลูกาวทตโน (กฤษวี), 2545: 3)

พระเจ้ามีลินท์ทรงเป็นกษัตริย์นักปราชญ์พระองค์หนึ่ง พระองค์มีความสนพระทัยในวิชาศาสนาและปรัชญา พระองค์เป็นนักไต่สวนที่ชาญฉลาดและสามารถมาก โปรดการสนทนาและถามปัญหาเกี่ยวกับศาสนาต่าง ๆ ตามประวัติกล่าวว่า พระองค์มีความสงสัยเกี่ยวกับศาสนา แต่ก็ไม่มีสมณะหรือนักบวชรูปใดสามารถแก้ข้อสงสัยของพระองค์ได้ พระองค์รู้สึกผิดหวัง เปื่อหน่ายจนถึงกับ ตรัสว่า “ชมพูทวีปนี้ว่างเปล่า ชมพูทวีปมีแต่ความเพ้อเจ้อ ไม่มีสมณะรูปใดสามารถสนทนา และ แก้ข้อสงสัยของเราได้เลย” การที่พระเจ้า มีลินท์เป็นผู้รอบรู้ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระองค์ย่อมต้องการแสดงความรู้ นั้น โดยช่วงที่พระองค์ยังมีได้นับถือพระพุทธศาสนานั้น พระองค์มีความปรารถนาในการไต่ถามประเด็นทางพระพุทธศาสนา โดยประสงค์ในความคิดว่า ถ้าทำลายพระพุทธศาสนาสำเร็จลงเมื่อใด เมื่อนั้นพระองค์ได้ชนะจิตใจของปวงประชากรของพระองค์เป็นที่สุด จนในที่สุดคณะสงฆ์ได้มอบหมายภาระการไต่ตอบปัญหากับพระเจ้ามีลินท์ให้กับพระภิกษุรูปหนึ่ง คือ พระนาคเสนพุทธสาวก ผู้เป็นปราชญ์แตกฉานในพระไตรปิฎก จนปรากฏชื่อเสียงลือไปในที่ต่าง ๆ เมื่อพระเจ้ามีลินท์ทรงทราบข่าวนั้นจึงได้เสด็จไปพบท่านที่วัดอสังเขยยะ ในเมืองสาละ ซึ่งพระเถระได้มาพำนักอยู่ พระเจ้ามีลินท์นิมนต์พระนาคเสนเข้าไปในวัง เมื่อจะทรงถามปัญหา พระนาคเสนก็รับนิมนต์ และได้เสนอวิธีไต่ต่อพระองค์ไว้ว่า ถ้าได้แบบราชาวาทะ เห็นจะไม่เหมาะสมได้แบบปณิตีวาทจึงจะเหมาะสม (การไต่แบบราชาวาทใครมีอำนาจมักชนะได้แบบปณิตีวาทใครฉลาดก็ชนะ) พระเจ้ามีลินท์พอพระทัยในข้อเสนอจึงตอบตกลง ผลสรุปพระนาคเสนมิชยสามารถทำให้พระเจ้ามีลินท์ยอมจำนนต่อคำวิสัยของพระนาคเสน ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ถึงกับยอมรบนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะ พระองค์นั้นได้เปล่งวาจาเป็นพุทธมามกะตลอดพระชนม์ชีพ พระองค์ได้เป็นศาสนูปถัมภก บูรณปฏิสังขรณ์พระสถูป วิหาร และ คณะสงฆ์จนทำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้ง (พระมหาปพน กตสาโร (แสงย่อย), 2561 : 81)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการพุทธจริยศาสตร์
2. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และเนื้อหาสำคัญของคัมภีร์มีลินท์ปัญหา
3. เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มีลินท์ปัญหา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการวิจัย ดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2500, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539, คัมภีร์มิลินทปัญหา ฉบับแปลสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2467
3. ตำรา หนังสือ บทความ นิตยสาร วารสารต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา โดยศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ คือ หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษกเชียงใหม่ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หอสมุดประชาชนจังหวัดเชียงใหม่ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสื่อออนไลน์หรือเว็บไซต์ต่างๆ
4. การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ จากการรวบรวมข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เขียนงานวิจัย พร้อมทั้งเสนอความเห็นของผู้วิจัย โดยมุ่งให้ตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ
5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

พุทธจริยศาสตร์ เป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น ได้ทรงวางหลักการไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่ฐานเบื้องต้น ท่ามกลางและระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติที่มนุษย์จะขึ้นไปถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme good) เพื่อขึ้นให้ถึงความดีงามอันสูงสุดนั้นจะต้องมีปฏิบัติสำหรับดำเนิน คือเป็นการสร้างเหตุเพื่อบรรลุผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน พุทธศาสนาเป็นกัมมวาทะ กิริยวาทะ วิริยวาทะ คือกล่าวการกระทำและความเพียรเป็นเบื้องต้นของความสำเร็จทั้งปวง ไม่ประสงค์จะให้ใครได้ดีหรือประสบความสำเร็จลอยๆ หรือด้วยการอ่อนน้อม แต่สำเร็จจากการกระทำด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาจึงได้รับยกย่องจากนักปราชญ์ชาวต่างประเทศบางคนว่า เป็น

ศาสนาที่ต้องลงมือทำเอง (A Self do it Religion) (พระครูปลัดจันทโร โขติวิโส (วงศ์ษา), 2563 : 77) พุทธจริยศาสตร์ จัดเป็นจริยศาสตร์และจริยธรรมใน 5) ลักษณะ คือ

1. เป็นพุทธจริยธรรม คือ หลักการประพจน์และวิธีการปฏิบัติตัวของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
2. เป็นพรหมจรรย์ คือ หลักการประพจน์และวิธีการปฏิบัติที่ประเสริฐเพื่อทำที่สุดทุกข์ให้แก่ตัวเองตามวิธีการของอริยสัจ 4 ประการ หรือตามแบบของพรหมวิหาร 4 ประการ
3. เป็นพระวินัย คือ กฎระเบียบ วิธีการหรือหลักการประพจน์ที่ทำให้คนมีกาย วาจาและใจดีและเป็นวิธีประพจน์ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา
4. เป็นสัจจธรรม คือ สิ่งที่เป็นจริง มีอยู่จริงในกระบวนการของธรรมชาติหรือกฎความเป็นจริงของธรรมชาติในแนวกว้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่โดยธรรมชาติ
5. เป็นสามัญญลักษณะ คือ อาการที่เหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง หรือไตรลักษณ์ คือ อาการที่เหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง 3 ลักษณะ หรือเป็นปฏิจจสมุปบาท คือ ธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นแบบพลวัต หรือเป็นธรรมนิยาม คือ ธรรมชาติที่มีความเหมือนกันอย่างแน่นอน หรือธรรมฐิติ คือ ธรรมชาติที่มีหลักมีกฎที่เหมือนกันอยู่ 3 ลักษณะ (พระเทวรินทร์ เทวินโท, 2549: 1)

บทความนี้จะศึกษาพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา ซึ่งหลักคำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า ประมวลเป็นหลักทางจริยศาสตร์ได้ 3 ประการ คือ เว้นจากการทำความชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อมและการทำจิตของตนให้ผ่องใส ซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนละเว้นบาปที่จะเป็นทางนำสู่เหตุผลแห่งความชั่ว ทำให้การกระทำที่จะก่อให้เกิดผลดีเพื่อการปฏิบัติดีไม่เกิดพร้อมทั้งส่งเสริมให้ทำความดี เพื่อความดีงามของการอยู่ร่วมกันในสังคม และเป็นฐานของการยกจิตขึ้นสู่ระดับที่สูง ที่เรียกว่าทำจิตให้ผ่องใส นี่ล้วนเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองให้ก้าวไปสู่การดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิต ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์จึงเกี่ยวกับการอธิบายเรื่อง ความดีสูงสุด และ แนวทางการปฏิบัติเกณฑ์การตัดสินทางความประพจน์ของมนุษย์ และ เป้าหมายที่มนุษย์ควรบรรลุถึง กล่าวโดยรวมพุทธจริยศาสตร์มีลักษณะเป็นสัมบูรณ์นิยม ธรรมชาตินิยม เพราะมีความเชื่อว่า ความดี และความชั่วเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว ค่าของความดี และ ชั่วก็อยู่ที่ตัวการกระทำนั้น ๆ นอกจากนี้ ความดี และความชั่วก็สามารถที่จะนิยามและให้ความหมายได้โดยความดีคือสิ่งที่เกิดมา

จากความสำเร็จฝ่ายดีมีลักษณะที่ไม่มีโทษ ผู้รู้สรรเสริญ เมื่อยึดถือแล้วย่อมก่อประโยชน์ส่วนความชั่วก็เป็นสิ่งที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับความดี นอกจากนี้ยังเป็นแนวความคิดที่ต้องการให้บุคคล ประพฤติปฏิบัติตนตามความเหมาะสมแก่สภาพชีวิตของตนเอง โดยมุ่งเน้นการกระทำความดี เพื่อก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมีเสรีภาพ และ หลักการของประโยชน์นิยมหรือประโยชน์ตน และ ผู้อื่น สรุปได้ว่า พุทธจริยศาสตร์ในแง่เนื้ออยู่ที่การกระทำทางกาย วาจา และใจ เป็นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดคุณธรรมชั้นสูง ๆ ขึ้นไป อันจะเป็นทางนำไปสู่การปฏิบัติถึงเป้าหมายสูงสุดในชีวิต

เนื้อหาสำคัญทางพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา

คัมภีร์มิลินทปัญหาประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญทางพุทธจริยศาสตร์ ดังนี้

1. หลักอริยมรรค 8 ประการ เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุลความหลุดพ้น ตามวิมังสาสูตร (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 8) พระพุทธเจ้าทรงอธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้

- 1) สัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) หมายถึง ความเห็นในอริยสัจ 4
- 2) สัมมาสังกัปปะ (ความคิดที่ถูกต้อง) หมายถึง ความคิดในการออกจากกาม ความไม่คิดที่พยาบาท และการไม่เบียดเบียน
- 3) สัมมาวาจา (วาจาที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากการพูดเท็จ หยาบคาย ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ
- 4) สัมมากัมมันตะ (การปฏิบัติที่ถูกต้อง) หมายถึง เจตนาละเว้นจากการฆ่า การเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ และการประพฤติดีกในกาม
- 5) สัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากมิฉาชีพ
- 6) สัมมาวายามะ (ความเพียรที่ถูกต้อง) หมายถึง สัมมปปธาน 4 คือ ความพยายามป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิด ละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำกุศลที่ยังไม่เกิด และดำรงรักษา กุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

7) สัมมาสติ (การมีสติถูกต้อง) หมายถึง สติปัฏฐาน 4

8) สัมมาสมาธิ (การมีสมาธิถูกต้อง) หมายถึง ฌาน 4

ในจุฬเวทลสูตร (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 462) พระพุทธเจ้าทรงจัดสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้าในศีลชั้น ๓ ทรงจัดสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ทรงจัดเข้าในสมาธิชั้น ๓ และทรงจัดสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

เข้าใจเป็นปัญญาขั้น

ตัวอย่างพุทธจริยศาสตร์หลักธรรมอริยมรรค 8 ในคัมภีร์มิลินทปัญหา คือ พระเจ้ามิลินท์ถาม พระนาคเสนว่า องค์คุณอันเป็นเหตุให้ตรัสรู้พระอริยมรรค อริยผลมีเท่าไร พระนาคเสนตอบว่า มี 7 ประการ คือ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา

2. หลักกฎแห่งกรรม กำหนดว่าการกระทำใดๆ ย่อมมีผลตามมา พระพุทธศาสนาสอนเกี่ยวกับพื้นฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับ ความดี-ความชั่ว ซึ่งหมายความถึง บุญและบาป ดังที่เข้าใจกัน สิ่งเหล่านี้มีการแจกแจงไว้ว่า ความดี เกิดจากกุศลมูล 3 ประการ(ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง) และความชั่วเกิดจากอกุศลมูล 3 ประการ(ความโลภ ความโกรธ ความหลง) ในส่วนของการไม่ทำความชั่วทั้งปวงหรือการไม่ทำบาปนั้น หมายถึง บุคคลต้องมีวิธีในการละความชั่วหรืออกุศลมูลทั้ง 3 ประการ

มีพุทธพจน์ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท เรื่องธัมมิกเถระว่า “บัณฑิตย่อมไม่ทำบาปเพราะตนเป็นเหตุหรือเพราะผู้อื่นเป็นเหตุ บุคคลไม่พึงปรารถนาทรัพย์แค้นแค้นหรือความสำเร็จเพื่อตน โดยไม่ชอบธรรม พึงเป็นผู้มีศีล และยึดมั่นอยู่ในธรรม” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 84)

สิ่งที่เป็นต้นเหตุ เป็นตัวกระตุ้น หรือเป็นตัวผลักดันให้เกิดการกระทำมีอยู่สองฝ่าย คือ เจตนาฝ่ายดี เรียกว่า กุศลเจตนา ได้แก่ ความตั้งใจที่จะไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง กับ เจตนาฝ่ายชั่ว เรียกว่า อกุศลเจตนา ได้แก่ ความตั้งใจความจงใจ ที่จะโลภ โกรธ หลง ดังที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างเหล่านี้ เป็นต้นเหตุให้เกิดกรรม 3 อย่าง ธรรมชาติ 3 อย่าง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง กรรมใดกระทำด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้นเหตุ เป็นตัวก่อกำเนิด กรรมนั้นเป็นอกุศล ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างเหล่านี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 อย่าง ธรรมชาติ 3 อย่าง คือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง กรรมใดกระทำด้วยความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง อันเกิดจากความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง มีความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นต้นเหตุ เป็นตัวก่อกำเนิด กรรมนั้นเป็นกุศล” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 551) จากพุทธพจน์จะเห็นว่า การกระทำของมนุษย์มีสองลักษณะมีสองประเภท ที่จัดว่าเป็นกรรม คือ ลักษณะการกระทำที่ดี และการกระทำในลักษณะที่ไม่ดี โดยมีเจตนาเป็นสิ่งที่หลักในการกระทำ พุทธจริยศาสตร์ยึดถือเจตนาเป็นหลักเบื้องต้นในการกระทำ พุทธจริยศาสตร์ยึดถือเจตนาเป็นหลักเบื้องต้น

ในการกระทำ ถ้าเจตนาทำสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์สุขแก่มนุษย์ แก่ธรรมชาติ ก็เป็นกรรมดี คือ เป็นกุศลกรรม ถ้าเจตนาทำสิ่งที่ไม่ดี ไม่เป็นประโยชน์สุขแก่มนุษย์ แก่ธรรมชาติ ก็เป็นกรรมชั่ว คือ เป็นอกุศลกรรม ดังนั้น เจตนาจึงเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมของพุทธจริยศาสตร์ที่เกิดจากการกระทำ ถ้าการกระทำใดมีเจตนา การกระทำนั้น จึงเป็นกรรม แต่ถ้าการกระทำใดไม่มีเจตนา การกระทำนั้นไม่มีกรรมแต่มีวิบาก (พระเทวินทร์ เทวินโท, 2549: 142-143)

ส่วนเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมที่พิจารณาถึงผลที่ตามมาจากการกระทำหรือวิบากกรรม กล่าวคือ กรรมใดที่บุคคลกระทำด้วยเจตนา กรรมนั้นก็จะให้ผลหรือวิบากกรรมตามมา ถ้ากรรมที่บุคคลกระทำด้วยเจตนา ผลของการกระทำก็จะออกมาดี ถ้ากรรมที่บุคคลกระทำด้วยเจตนาที่ไม่ดี ผลของการกระทำก็จะปรากฏออกมาไม่ดี อนึ่ง พึงทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “เจตนา” อีกสักเล็กน้อย เจตนาในทางธรรม มีความหมายละเอียดอ่อนกว่าที่เข้าใจกันทั่วไปในภาษาไทย กล่าวคือ ในภาษาไทยมักใช้เจตนาต่อเมื่อต้องการเชื่อมโยงความคิดที่อยู่ภายใน กับการกระทำที่แสดงออกมาในภายนอก เช่นว่า พุดพลั่งพลาดไป ไม่ได้เจตนา หรือเขากระทำการโดยเจตนา เป็นต้น แต่ในทางธรรม คือ ตามหลักกรรมนี้การกระทำการพุดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่างๆ แม้เล็กน้อยๆ ที่เกิดขึ้นๆ ชั่วครู่ชั่วขณะชั่วคราวแล้วผ่านไปๆ ภายในจิตใจก็ดี การคิดถึงสิ่งใด สิ่งหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่งก็ดี ความรู้สึกและท่าทีของจิตใจต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ประสบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และที่ระลึกหรือนึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนมีเจตนาประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น เมื่อเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ก็คือกรรมเกิดขึ้นทีหนึ่ง เมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้ว ก็มีผลทันที (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555 : 269)

ปัญหาเรื่องบุญและบาป พระเจ้ามีลินท์ถามพระนาคเสนว่าบุญและบาปเป็นอย่างไร พระนาคเสนตอบว่าบุญคือการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุข บาปคือการกระทำที่ก่อให้เกิดความทุกข์ ปัญหาเรื่องกรรมและผลของกรรม พระเจ้ามีลินท์ถามพระนาคเสนว่ากรรมเป็นอย่างไร พระนาคเสนตอบว่ากรรมคือการกระทำที่เกิดจากเจตนา

3. หลักอริยสัจ 4 ความจริงอันประเสริฐ ชี้ให้เห็นปัญหาและหนทางแก้ไข

อริยสัจ 4 แปลว่า ความจริงอันประเสริฐหรือความจริงของอริยะ หรือสังฆธรรมที่รู้แล้วจะทำให้กลายเป็นอริยะหรืออารยชน 4 ประการ อริยะ หรืออารยชน คือ บุคคลที่ห่างไกลจากกิเลส ห่างไกลจากอวิชชาเป็นผู้เจริญแล้วอย่างแท้จริง จะเป็นอริยะหรืออารยชนที่แท้จริงได้ ก็ต้องรู้เข้าใจความจริงและดำรงชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องกับความจริงของชีวิตที่จะทำให้ชีวิตเป็นอิสระหลุดพ้นจากความมืดบอด เป็นไท ไม่ต้องฝากความ

วางใจไว้กับอำนาจลึกลับพันวิสัยอย่างใดๆ อริยสัจ 4 ประการนั้นคือ

1) ทุกข์ ได้แก่ ขาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์โทมนัส อุปายาส การประสบ กับอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รัก การไม่ได้สิ่งที่ต้องการ โดยย่อ อุปาทานขันธ 5

2) ทุกขสมุทัยอริยสัจ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ได้แก่ ต้นหา ที่เกิดที่ตั้งอยู่ที่ปิยรูป สาทรูป กล่าวคือ อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 วิญญาณที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 สัมผัสที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 สัญญาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 สัญเจตนาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 ตัณหาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 วิตกที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 วิจารที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6

3) นิโรธ หมายถึง ความดับกิเลสไม่เหลือด้วยวิราคะ ความปล่อยวาง ความสละคืน ความพ้น ความไม่ติดต้นหา ละที่ปิยรูป สาทรูป ดับที่ปิยรูป สาทรูป และปิยรูป สาทรูป ได้แก่ อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 วิญญาณที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 สัมผัสที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 สัญญาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 สัญเจตนาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 ตัณหาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 วิตกที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 วิจารที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 (แสงสเนบุตร, 2556 : 31) ไฉพจน์ของนิโรธมีหลายอย่าง ที่แสดงไว้ในพระสูตร เช่น อัคคัปปสาทสูตร มี 7 คำ คือ (1) มทนิมมทโน การย่ำยีความเมาเสียได้ (2) ปิสาสินโย ความดับความกระหายเสียได้ (3) อาลยสมุคฺฆาโต การถอนอาลัยเสียได้ (4) วัฏฏุปฺปจฺเณโท การตัดซึ่งวัฏฏสงสาร (5) ตณฺหขุโย ความสิ้นตัณหา (6) วิราโค ความสิ้นกำหนัด (7) นิพพาน ความดับเพลิงกิเลสและทุกข์

4) มรรค แปลว่า ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์หรือข้อปฏิบัติ ให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค หรือทางประเสริฐ มีองค์ประกอบ 8 คือ สัมมาทิฐิวิธาลา สัมมาสมาธิที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเป็นทางสายกลาง ซึ่งดำเนินไปพอดีที่จะให้ถึงนิโรธ โดยไม่ติดข้องหรือเียงไปหาที่สุดสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (ความหมกมุ่นกามสุข) และ อัตตกิลมณานุโยค (การประกอบความลำบากแก่ตน คือบีบคั้นทรมานตนเองให้เดือดร้อน)

พระพุทธเจ้าตรัสว่า สิ่งทีพระองค์ตรัสรู้มีมากมาย แต่ทรงนำมาสอนเพียงเล็กน้อย เหตุผลที่ทรงกระทำเช่นนั้น ก็เพราะทรงสอนแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ใช้แก้ปัญหาได้ ก็คือ อริยสัจ 4 ทำนองเดียวกับที่ตรัสในพุทธพจน์ข้างต้นนั้น ดังความในบาลีว่า สมัยหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าสีสพวัน ใกล้พระนครโกสัมพี ในคราวครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงหยิบใบ ประดู่ลายจำนวนเล็กน้อยถือไว้ด้วยฝ่าพระหัตถ์แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายสำคัญว่าอย่างไร ใบประดู่ลายเล็กน้อย ที่เราถือไว้ด้วยฝ่ามือ กับใบที่อยู่บนต้นทั้งป่าสีสพวัน ไหนจะมากกว่ากัน? ”

ภิกษุทั้งหลายทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ใบประดู่ลายจำนวนเล็กน้อย ที่พระผู้มีพระภาคทรงถือไว้ด้วยฝ่าพระหัตถ์มีประมาณน้อย ส่วนที่อยู่บนต้น ในสีสพวันนั้นแลมากกว่าโดยแท้ ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลายสิ่งที่เรารู้ยิ่งแล้วมิได้บอกแก่เธอทั้งหลายมีมากมายกว่า; เพราะเหตุไรเราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่หลักเบื้องต้นแห่ง พรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพิทา เพื่อวิราคะ เพื่อนิโรธ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อนิพพาน ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่าที่เราบอก เราบอกว่า นี่ทุกข์ เราบอกว่า นี่ทุกข์สมุทัย เราบอกว่า นี่ ทุกขนิโรธ เราบอกว่า นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา; เพราะเหตุอะไร เราจึงบอก ก็เพราะข้อนี้ประกอบด้วยประโยชน์ ข้อนี้เป็นหลักเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ข้อนี้เป็นไปเพื่อนิพพิทา เพื่อวิราคะ เพื่อนิโรธ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อนิพพาน ฉะนั้น เราจึงบอก; เพราะฉะนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย เธอพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 1101)

ปัญหาเรื่องอริยสัจ 4 พระเจ้ามิลินท์ถามพระนาคเสนว่า อริยสัจ 4 คืออะไร พระนาคเสนตอบว่า อริยสัจ 4 คือความจริงอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และถามอีกว่า นิโรธชื่อว่านิพพานได้อย่างไร พระนาคเสนตอบว่า เพราะวานิโรธเป็นที่ดับไปแห่งทุกข์แล้วจึงบรรลุนิพพาน

4. หลักอริยบุคคล 4 ระดับแห่งการบรรลุธรรม

พระพุทธศาสนาได้แบ่งการบรรลุธรรมเป็น 4 ระดับ ซึ่งแต่ละระดับในการบรรลุธรรมต้องละกิเลสโดยเอกกิเลสเป็นเครื่องกำหนดว่า บุคคลนั้นได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลมี 4 ระดับ คือ

1) พระโสดาบันบุคคล หมายถึง ผู้ถึงกระแสสมรคที่นำไปสู่นิพพาน เป็นอริยบุคคลขั้นแรกใน 4 ขั้นของพระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมระดับนี้ ละสังโยชนได้ 3 ข้อ คือ

(1) สักกายทิฎฐิ

(2) วิจิกิจฉา

(3) สีลัพพตปรามาส

เมื่อพระโสดาบันบุคคลตายแล้วต้องมาการเวียนว่ายตายเกิดในโลกอีก แต่ก็ไม่เกิน 7 ชาติ

2) พระสกทาคามีบุคคล จัดเป็นอริยบุคคลชั้นที่ 2 ใน 4 ชั้นของพระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมระดับนี้นอกจากจะละสังโยชน 3 ประการข้างต้นได้แล้ว สกทาคามีบุคคลยังทำลายกิเลส คือราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลง ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เหนือกว่าโสดาบันบุคคล

3) พระอนาคามี จัดเป็นอริยบุคคลชั้นที่ 3 ใน 4 ชั้นของพระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมระดับนี้ ละสังโยชนได้ 5 อย่าง คือ

(1) สักกายทิฎฐิ

(2) วิจิกิจฉา

(3) สีลัพพตปรามาส

(4) กามราคะ

(5) ปฏิฆะ

พระอนาคามีได้พัฒนาจิตมาจากระดับพระสกทาคามี พอมาถึงชั้นพระอนาคามี กิเลส คือราคะ โทสะ และ โมหะที่เคยเบาบางในชั้นพระสกทาคามีก็จะหมดไปทันที กล่าวคือ พระอนาคามีจะไม่ถูกกามคุณชนิดใดชนิดหนึ่งครอบงำจิตอีกต่อไป ท่านเป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในขั้นศีล ทำได้บริบูรณ์ในขั้นสมาธิ ทำได้พอประมาณในขั้นปัญญา (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 89)

4) พระอรหันต์ หมายถึง บุคคลผู้บรรลุธรรมระดับนี้จะเป็นผู้สิ้นกิเลสอาสวะทั้งปวง เป็นพระอริยบุคคลชั้นที่ 4 ในพระพุทธศาสนาสามารถละสังโยชนเพิ่มได้อีก 5 อย่าง ต่อจากพระอนาคามี รวมเป็นละสังโยชนได้ 10 ประการ คือ สักกายทิฎฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และ อวิชชา

บุคคลผู้เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ที่มีจิตหมดจดจากกิเลสทั้งหมด โดยเฉพาะกิเลสในขั้นที่ละเอียดซึ่งพระอริยบุคคลชั้นอื่นไม่สามารถทำให้หมดจดจากสันดานได้ แต่พระอรหันต์สามารถตัดขาดได้หมด ตามหลักพระพุทธศาสนา บุคคลผู้ละสังโยชนเบื้องสูงได้ทั้งหมด จึงจะชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ รวมทั้งได้ละกิเลสที่พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี

ละได้ทั้งหมดโดยไม่มีส่วนเหลือความเป็นพระอรหันต์ จึงเป็นบุคคลที่สมบูรณ์สูงสุด เป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในสิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา พระอรหันต์นอกจากละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง และ ตัดสังโยชน์ 10 ประการได้แล้ว ท่านยังสามารถเข้าอรหัตผลสมบัติ เสวยอารมณ์นิพพานได้ตามจิตปรารถนา และเมื่อท่านหมดกิจอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ก็จะไม่เวียนว่ายตายเกิดในห้วงมรรณพสงสารอีกต่อไป พอหมดอายุขัยก็ดับขันธปรินิพพาน (สินชัย วงษ์จำนงค์, 2548: 64)

พระเจ้ามีลิต์ถามพระนาคเสนว่า ภิกษุที่สำเร็จพระอรหัต กอปรด้วยองค์ทุกอย่าง พระนาคเสนตอบว่า ให้ถือปฏิบัติเปรียบด้วยองค์ต่างๆ มืองค์แห่งหา มีเสียงพิลึกเป็นต้น

วิเคราะห์ความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา

ความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาในคัมภีร์มิลินทปัญหานั่นคือ สพพปาปสส อกรรม การไม่ทำความชั่วทั้งปวง กุศลสุปปสมปทา การทำกุศลคือคุณงามความดีให้พร้อม สจจิตตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

1) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง พระพุทธศาสนาสอนเกี่ยวกับพื้นฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับ ความดี-ความชั่ว ซึ่งหมายถึงความถึงบุญและบาป ดังที่เข้าใจกัน สิ่งเหล่านี้มีการแจกแจงไว้ว่า ความดี เกิดจากกุศลมูล 3 ประการ (ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง) และความชั่วเกิดจากอกุศลมูล 3 ประการ (ความโลภ ความโกรธ ความหลง) ในส่วนของการไม่ทำความชั่วทั้งปวงหรือการไม่ทำบาปนั้น หมายถึง บุคคลต้องมีการละความชั่วหรืออกุศลมูลทั้ง 3 ประการ มีตัวอย่าง พระเจ้ามีลิต์ถามพระนาคเสนว่า กำลังของบุญกับบาป อันไหนมีกำลังมาก พระนาคเสนตอบว่า บุญมีกำลังมากกว่า เพราะว่าบุคคลผู้ที่ทำบุญย่อมมีจิตเลื่อมใสปราโมทย์ ส่วนผู้ที่ทำบาปอกุศลย่อมมีจิตหดหู่ลามก

2) การทำกุศลหรือความดีให้พร้อมหรือการทำความดีให้เกิดขึ้น คือการทำบุญ, ความดี, ฉลาด, สิ่งที่ดี, กรรมดี ทางแห่งกรรมดี, ทางทำดี, ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติมี 10 อย่าง คือ กายกรรม 3 ได้แก่

- (1) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำลายชีวิต
- (2) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาของที่เขามิได้ให้
- (3) กามสุมิฉฉาจาร เวรมณี เว้นจากประพฤติดินในกาม

วชิกรรม 4 ได้แก่

- (4) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพุตเท็จ
- (5) ปิสุณาย วาจา เวรมณี เว้นจากพุตส่อเสียด
- (6) ผรุสย วาจา เวรมณี เว้นจากพุตคำหยาบ
- (7) สัมผัสปลาปา เวรมณี เว้นจากพุตเพ้อเจ้อ

มโนกรรม 3 ได้แก่

- (9) อพยาบาท ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา
- (10) สัมมาทิฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม

3) การทำจิตให้ผ่องแผ้ว พระพุทธศาสนาเน้นเรื่องการฝึกจิตเป็นสำคัญ เพราะ มนุษย์มีจิตเป็นตัวนำ การกระทำทุกอย่าง จะต้องมีการพิจารณา คตินึกไตร่ตรองเสียก่อน การฝึกจิตหรือการบริหารจิต จึงเป็นการกระทำเพื่อให้จิตมีสภาพตั้งมั่น มีสติระลึกได้มีสัมปชัญญะรู้สึกตัวทั่วพร้อมตลอดเวลา การบริหารจิตในทางพุทธศาสนามี 2 อย่าง คือ 1) สมถกรรมฐานหรือสมาธิภาวนา คือการฝึกจิตให้เกิดความสงบ เรียกว่า สมาธิ 2) วิปัสสนากรรมฐาน คือการฝึกอบรมจิตให้เกิดปัญญา เป็นความรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพธรรมที่เป็นจริง มีตัวอย่าง พระราชาตรัสถามว่า “พระคุณเจ้านาคเสน พวกท่านกล่าวกันว่า ‘บุคคลใดทำแต่กุศลไปตลอด 100 ปี แต่ในเวลาตายได้สติระลึกถึงพระพุทธคุณครั้งเดียว บุคคลนั้นพึงบังเกิดในหมู่เทวดาได้อย่างไร’” พระนาคเสนตอบว่า กุศลกรรมแต่น้อยแต่มีกำลังมาก ดูก่อนหินหลายก้อนที่บุคคลบรรทุกไว้บนเรือก็สามารถลอยเหนือผิวน้ำได้ กุศลกรรมเปรียบเหมือนเรือ

อภิปรายผล

การวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นการวิเคราะห์ในแง่ของความหมาย และ ในแง่ของพุทธจริยศาสตร์ ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหาสามารถสรุปได้ว่า ความหมายของพุทธจริยศาสตร์มีความหมายเป็นไปในลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย คือเน้นในเรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นพุทธจริยศาสตร์ที่ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐานให้เกิดพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหาขึ้น โดยสามารถแบ่งระดับของพุทธจริยศาสตร์ได้ 3 ระดับ คือ 1.ระดับต้น ได้แก่ จริยธรรมขั้นมูลฐานที่บุคคลต้องมีไว้ หรือ ปฏิบัติหัตถกา วาจา ให้เกิดความเรียบร้อยไม่ให้เดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่น ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในสังคม เป็นข้อ

ปฏิบัติเพื่อเว้นจากความชั่ว ถ้าบุคคลเว้นเสียได้จะเป็นคนดี มีสิริมงคลสวยงาม น่ารัก น่านับถือ โดยศีล 5 ประการนี้ เป็นฝ่ายนิเสธ(Negative) เป็นฝ่ายลบหรือฝ่ายจะต้องเว้นไม่ประพฤติไม่ควรกระทำ เพราะถ้าประพฤติ หรือกระทำ เช่น ฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนผู้อื่น จะเป็นสัตว์หรือบุคคลก็ตามตนจะหาความสุขไม่ได้ เบญจศีลอาจเรียกว่า “ปัญจศีล” บ้าง อันหมายถึงศีล 5 ประการ 2.ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 ประการ 3.ระดับสูง ได้แก่ มรรค 8 หรือทางแห่งความดับทุกข์ที่ประเสริฐ 8 ประการ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การเจรจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ การตั้งสติชอบ และการตั้งใจมั่นชอบ ซึ่งสามารถทำให้เป็นภาคปฏิบัติได้อีกลักษณะหนึ่ง เรียกว่า หลักโอวาทปาติโมกข์ คือ สัพพปาปสส อกรรม การไม่ทำความชั่วทั้งปวง กุศลสุสุมปทา การทำกุศลคือความดีให้พร้อม สัจจิตตปริโยทปนํ การทำจิตใจของตนให้เกิดความผ่องแผ้ว อภิปรายได้ว่า อย่างไรก็ตามในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความซับซ้อนหลากหลาย การใช้หลักการแบบเก่าอาจไม่สามารถให้คำตอบแก่สังคมได้ จึงเกิดพุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย เพื่อเป็นชุดอธิบายความหมายของพุทธจริยศาสตร์ในประเด็นความขัดแย้งต่างๆ เพื่อช่วยพิจารณาและตัดสินใจในกรณีต้องมีทางเลือกสองทาง เพื่อเป็นการยุติข้อขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้น

เกณฑ์การตัดสินพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มีล้นปัญหา ในแง่ของกรรม ให้ถือเอาเจตนาเป็นเกณฑ์หลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และ ในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ

1. ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ
2. ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอด โปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรม (สภาพเกื้อกูล)ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

พุทธจริยศาสตร์ มีนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ไม่มีเป้าหมายอะไรที่ยิ่งไปกว่านี้ เป็นที่สุดเป็นที่สรุปลงแห่งการประพฤติปฏิบัติทั้งหมด พรหมจรรย์ คือ การประพฤติอันประเสริฐนั้น ก็มีพระนิพพานนี้เป็นเป้าหมาย เพราะเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ หักกรรมแห่งสังสารวัฏ เป็นบรมสุข คือ สุขสูงสุด ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ธรรมบท ว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”

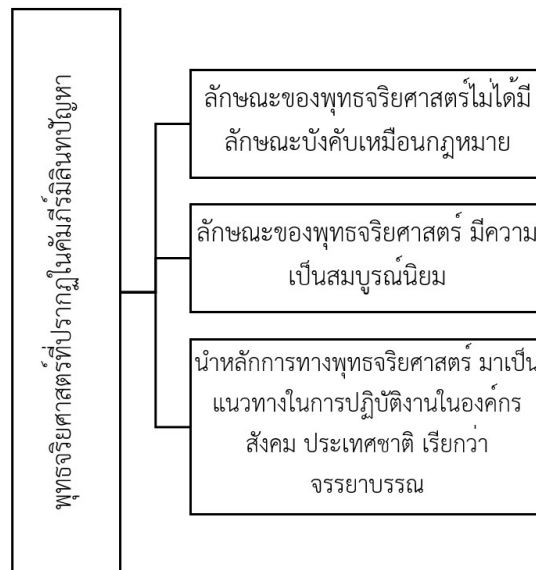
องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

พุทธจริยศาสตร์ แม้จะมีรากฐานจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แต่ในทางกลับกันพุทธจริยศาสตร์กลับมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไปเมื่อเทียบกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่นๆ กล่าวคือ

1) ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ไม่ได้มีลักษณะบังคับเหมือนกฎหมาย และมีบทลงโทษ เหมือนบางศาสนา

2) ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ มีความเป็นสมบูรณนิยม (Absolutism) กล่าวคือ เป็นหลักความประพฤติที่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมา เช่นเดียวกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่นๆ เป็นหลักสากลที่ครอบคลุมมนุษย์ทุกคน

พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มีลินทปัญหาคือเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขและความหลุดพ้นตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมทั้งแนวทางปฏิบัติหลักธรรมสำคัญในทางพระพุทธศาสนา คุณธรรมต่างๆ ซึ่งเป็นหลักสากลที่ครอบคลุมมนุษย์ทุกคน แล้วนำคำสอนแนวทางพุทธจริยศาสตร์มาวางเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในองค์กร สังคม ประเทศชาติ เรียกว่า จรรยาบรรณ ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน นอกจากนั้นจรรยาบรรณจะช่วยให้การบริหารงานขององค์กรเป็นไปด้วยคุณธรรม ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ผลการศึกษาสามารถแสดงได้ตามแผนผังดังนี้

ภาพประกอบ : แผนผังโครงสร้างองค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้ โดยการนำพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหาไปใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ ดังนี้

1) หน่วยงานคณะสงฆ์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีพุทธจริยศาสตร์เพื่อการประพฤติปฏิบัติอย่างน้อยก็เป็นเสริมจากพระวินัยที่กำหนดข้อห้ามไว้อย่างชัดเจน และเป็นการเสริมหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับพุทธศาสนิกชน ตลอดจนกระทำการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนโดยยกประเด็นตัวอย่างจากนิทานในคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นข้อพิจารณาเสริมเพื่อให้เห็นภาพพจน์ที่ชัดเจนขึ้น

2) สถาบันการศึกษา ในสถาบันการศึกษาจริยศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากที่จะต้องฟื้นฟูและให้ความสำคัญ เพราะในสถานศึกษามีบางประการที่ยังต้องรับการเยียวยา ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครูและนักเรียน มีการวิจัยในหลาย ๆ เรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมของผู้บริหาร ครูและนักเรียนที่ยังขาดซึ่งจริยธรรม ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา จึงเป็นประโยชน์สำหรับ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนที่จะได้เสริมองค์ความรู้และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติต่อไป

3) นักการเมือง นักบริหารและนักปกครอง บุคคลเหล่านี้ ถือเป็นหลักสำคัญในการ ขับเคลื่อนให้ประเทศชาติดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและดีงาม ดังนั้น ทั้งนักการเมือง นักบริหารและนักปกครองจึงต้องมีจริยธรรม โดยนำตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นหลักในการปกครอง ดำเนินชีวิตและบริหารองค์กร ประเทศชาติต่อไป

สรุป

ตามที่ศึกษา ความหมายของจริยศาสตร์ตีความได้ 2 ลักษณะ ดังนี้ประการแรก ความหมายตามรูปศัพท์หมายถึง สภาวะทางศีลธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ความรับผิดชอบ ความเมตตากรุณา หรือถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนก็หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของความดีความชั่ว อะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควร ซึ่งอันนี้จะเน้นเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์เป็นสำคัญ ประการที่สอง ความหมายตามการใช้ให้หมายถึงลักษณะการใช้ในชีวิตประจำวัน โดยสรุปเป็นใจความสำคัญได้ดังนี้ คือ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตหรือวิถีทางของการใช้ชีวิต เป็นประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติ เฉพาะกลุ่มวิชาชีพหรือบุคคลในสถาบันต่าง ๆ และเป็นชื่อของสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา ความสำคัญของจริยศาสตร์ตามทัศนะของนักวิชาการเน้นเพื่อศึกษาอะไรคือความดีสูงสุด อะไรผิด อะไรถูก อะไร ชั่ว อะไรดีและมาตรการ

หรือเกณฑ์การตัดสินพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์คืออะไร ดังนั้น ความสำคัญของจริยศาสตร์คือการมองแบบตรงไปตรงมา โดยจริยศาสตร์ไม่ได้ตัดสินว่าใครผิด ใครถูก เพียงแต่ชี้แนวทางว่า อย่างนี้ใช้อย่างนี้ไม่ใช่ ขอบเขตของจริยศาสตร์จริยศาสตร์พยายามศึกษาใน 3 ประการคือ คุณค่าการกระทำของมนุษย์ว่าดีไม่ดี ควร ไม่ควร เกณฑ์ตัดสินคุณค่าการกระทำของมนุษย์ และอุดมคติสูงสุด ผู้วิจัยได้ยึดแนวทางของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์เกณฑ์การตัดสินพุทธจริยศาสตร์แบ่งออกได้เป็น 2 เกณฑ์ คือ 1) เกณฑ์หลัก ได้แก่ หลักเจตนา ความตั้งใจ การเลือกคัดตัดสินมุ่งหมายที่จะกระทำ หรือ พลังนำที่เป็นตัวกระทำนั่นเอง เจตนาหรือเจตจำนงนี้ เป็นตัวนำ บังชี้ความมุ่งหมาย และ กำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์เป็นตัวการหรือเป็นแกนนำในการริเริ่ม ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ทุกอย่าง จึงเป็นตัวแท้ของกรรม 2) เกณฑ์รอง คือ เกณฑ์ที่ตัดสินด้วยการใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่ และ พิจารณาความยอมรับของวิญญูหรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญหรือตำหนิติเตียน รวมทั้งพิจารณาลักษณะ และ ผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ว่าเป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ หรือเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตน และ แก่ผู้อื่นหรือไม่

พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขและความหลุดพ้นตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และ มีความสอดคล้องกับหลักธรรมในพระไตรปิฎกเป้าหมายสูงสุดในชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ 1.ระดับโลกียะที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นเรื่องราวที่ปรากฏในชีวิตประจำวันของคนในยุคสมัยหนึ่ง และใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดในการดำเนินชีวิต โดยมีพื้นฐานของตัวละครคือ พระเจ้ามิลินท์ และ พระนาคเสน ในนิทานเป็นผู้ดำเนินเรื่อง 2. ระดับโลกุตระ ก็เป็นเช่นเดียวกับเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา กล่าวโดยสรุป ทั้งเป้าหมายสูงสุดในชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ทั่วไป กับเป้าหมายสูงสุดของพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา ไม่ได้มีข้อแตกต่างกัน สรุปแล้ว พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็น พุทธจริยศาสตร์ที่ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐานให้เกิดพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์ มิลินทปัญหาขึ้น ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา จึงไม่ได้มีข้อแตกต่างจาก พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏโดยทั่วไปแต่อย่างใด

บรรณานุกรม

- พระมหาวิสิษฐ์ ปญฺญาวตฺตโน (ภุชวี). (2545). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอุปมาถา ในมิลินทปัญหา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาปพน กตสาโร (แสงย่อย). (2561). **การวิเคราะห์อภิปรัชญาที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดธรรมา โสติวิโส (วงศ์ษา). (2563). **เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ที่มีต่อการใช้ปัญญาประดิษฐ์**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิษณุ เวชชาชีวะ. (2543). **ปัญญาพระนาคเสน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์.
- แสงว สแนบุตร. (2556). **การอธิบายอริยสัจ 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สินชัย วงษ์จํานงค์. (2548). **การศึกษาคติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.